

Wachten op de barbaren

J.M. Coetzee bij Uitgeverij Cossee

Schemerlanden
In het hart van het land
Wachten op de barbaren
Wereld en wandel van Michael K
Mr. Foe en Mrs. Barton
IJzeren tijd
De meester van Petersburg
Jongensjaren
In ongenade
In ongenade (luisterboek)
Portret van een jongeman
Elizabeth Costello
Elizabeth Costello – De roman in Afrika (luisterboek)
Hij en zijn man (Nobelprijzrede)
Langzame man
Dagboek van een slecht jaar
Wat is een klassieke roman? (essays)
Als een vrouw ouder wordt
Dierenleven
Zomertijd
Scènes uit de provincie
Een manier van vriendschap. Brieven 2008-2011 (met Paul Auster)
De kinderjaren van Jezus

Over J.M. Coetzee

Hans Achterhuis, Arnon Grunberg, Kristien Hemmerechts e.a.

J.M. Coetzee – Persoon en personage

J.C. Kannemeyer

J.M. Coetzee. Een schrijversleven (biografie)

J.M. Coetzee
Wachten op de barbaren

Vertaling
Peter Bergsma

Cossee
Amsterdam

Eerste druk oktober 2002

Derde druk februari 2013

Oorspronkelijke titel *Waiting for the Barbarians*

© 1980 J.M. Coetzee

Met toestemming van Peter Lampack Agency, Inc., New York

Nederlandse vertaling © 2002 Peter Bergsma

en Uitgeverij Cossee bv, Amsterdam

Omslag Julie August

Foto auteur Hollandse Hoogte

Druk HooibergHaasbeek, Meppel

ISBN 978 90 5936 389 2 | NUR 302

Voor Nicolas en Gisela

E E N

Ik heb nog nooit zoiets gezien: twee glazen schijfjes die in lussen van ijzerdraad voor zijn ogen hangen. Is hij blind? Dat hij zijn blinde ogen wil verbergen, kan ik me voorstellen. Maar hij is niet blind. De schijfjes zijn donker, ze lijken van buitenaf ondoorzichtig, maar hij kan erdoorheen kijken. Hij vertelt me dat het een nieuwe uitvinding is. 'Ze beschermen de ogen tegen de straling van de zon,' zegt hij. 'U zou ze hier in de woestijn goed kunnen gebruiken. Je hoeft je ogen niet de hele tijd toe te knijpen. Je hebt minder last van hoofdpijn. Kijk.' Hij raakt lichtjes zijn ooghoeken aan. 'Geen rimpels.' Hij hangt de glaasjes terug. Het is waar. Hij heeft de huid van een nog jonge man. 'Thuis draagt iedereen ze.'

We zitten in de beste kamer van de herberg, met een flacon en een schaal nootjes tussen ons in. We praten niet over de reden van zijn aanwezigheid hier. Hij is hier op grond van de noodwet, dat is voldoende. In plaats daarvan praten we over de jacht. Hij vertelt me over de laatste grote drijfjacht waaraan hij heeft deelgenomen, waarbij duizenden herten, zwijnen en beren werden gedood, zoveel dat een hele berg kadavers moest blijven liggen en wegrotte ('wat zonde was'). Ik vertel hem over de reusachtige vluchten ganzen en een-

den die elk jaar tijdens hun trek op het meer neerstrijken, en over inheemse manieren om ze te vangen. Ik stel hem voor eens een nacht mee uit vissen te gaan in een inheemse boot. 'Dat is een ervaring die u niet mag missen,' zeg ik, 'de vissers hebben brandende fakkels bij zich en laten trommels over het water klinken om de vissen naar de netten te drijven die ze hebben uitgezet.' Hij knikt. Hij vertelt me over een bezoek dat hij elders aan de grens heeft gebracht, waar de mensen bepaalde slangen als een delicatessen beschouwen, en over een reusachtige antilope die hij heeft geschoten.

Hij zoekt zijn weg tussen de onbekende meubels maar neemt de donkere glaasjes niet af. Hij trekt zich vroeg terug. Hij is hier in de herberg ingekwartierd omdat het de beste accommodatie is die het stadje te bieden heeft. Ik heb het personeel ervan doordrongen dat hij een belangrijke bezoeker is. 'Kolonel Joll is van het Derde Bureau,' vertel ik hun. 'Het Derde Bureau is momenteel de belangrijkste afdeling van de Burgerwacht.' Dat maken we in elk geval op uit de roddels die ons lang na dato vanuit de hoofdstad bereiken. De waard knikt, de meisjes buigen het hoofd. 'We moeten een goede indruk op hem maken.'

Ik loop met mijn slaapmatje naar de vestingwallen, waar de nachtbries enige verkoeling brengt. Op de platte daken van het stadje ontwaar ik in het maanlicht de gedaanten van andere slapers. Onder de notenbomen op het plein hoor ik nog gemompelde gesprekken. Een pijp gloeit als een vuurvlieg op in het duister, verflauwt, gloeit opnieuw. De zomer rolt langzaam ten einde. De boomgaarden kreunen onder hun last. Ik heb de hoofdstad niet meer gezien sinds ik een jongeman was.

Ik word voor het ochtendgloren wakker en loop op mijn tenen naar beneden langs de slapende soldaten

die woelend en kreunend, dromend van moeders en geliefden, op de traptreden liggen. Vanuit de hemel kijken duizenden sterren op ons neer. We zijn hier waarlijk op het dak van de wereld. Wie 's nachts onder de blote hemel wakker is, begint het te duizelen.

De schildwacht bij de poort zit met zijn benen over elkaar, in diepe slaap, met zijn musket in zijn armen. Het hokje van de poortwachter is gesloten, zijn karretje staat buiten. Ik loop verder.

‘We hebben geen voorzieningen voor het onderbrengen van gevangenen,’ leg ik uit. ‘Er is hier maar weinig misdaad en de straf bestaat gewoonlijk uit een geldboete of dwangarbeid. Deze hut is gewoon een opslagruimte bij de graanschuur, zoals u ziet.’ Binnen is het bedompt en muf. Ramen zijn er niet. De twee gevangenen liggen gekneveld op de grond. De geur is van hen afkomstig, een geur van verschaalde urine. Ik roep de bewaker binnen: ‘Zorg dat deze mannen zich wassen, en vlug een beetje.’

Ik leid mijn bezoeker de koele somberte van de graanschuur zelf binnen. ‘We hopen voor dit jaar op drieduizend schepel van de gemeenschapsgronden. We zaaien maar één keer. Het weer is ons zeer gunstig gezind geweest.’ We praten over ratten en over manieren om hun aantal binnen de perken te houden. Wanneer we in de hut terugkeren, ruikt het er naar natte as; de gevangenen zijn klaar en zitten geknield in een hoek. De ene is een oude man, de andere een jongen. ‘Ze zijn een paar dagen geleden gevangengenomen,’ zeg ik. ‘Er werd een strooptocht gehouden op nog geen dertig kilometer van hier. Dat is ongebruikelijk. Gewoonlijk blijven ze een flink eind uit de buurt van het fort. Dit tweetal werd naderhand opgepakt. Ze zeggen dat ze niets met de strooptocht te maken hadden. Ik weet het niet. Misschien spre-

ken ze de waarheid. Als u ze aan de tand wilt voelen, zal ik u natuurlijk behulpzaam zijn met de taal.'

Het gezicht van de jongen is opgezet en vol blauwe plekken, zijn ene oog is dicht gezwollen. Ik hurk voor hem neer en klop op zijn wang. 'Luister eens, jongen,' zeg ik in het patois van het grensgebied, 'we willen met je praten.'

Hij reageert niet.

'Hij doet maar alsof,' zegt de bewaker. 'Hij verstaat u best.'

'Wie heeft hem geslagen?' vraag ik.

'Ik niet,' zegt de bewaker. 'Hij zag er al zo uit toen hij hier kwam.'

'Wie heeft je geslagen?' vraag ik de jongen.

Hij luistert niet naar me. Hij staart over mijn schouder, niet naar de bewaker maar naar kolonel Joll naast hem.

Ik wend me tot Joll. 'Hij heeft waarschijnlijk nog nooit zoiets gezien.' Ik gebaar. 'Die oogglasjes, bedoel ik. Hij zal wel denken dat u blind bent.' Maar Joll glimlacht niet terug. In het bijzijn van gevangenen, schijnt het, neemt men een zeker decorum in acht.

Ik hurk neer voor de oude man. 'Vader, luister eens naar me. We hebben jullie hierheen gebracht omdat we jullie betrapten toen er vee was gestolen. Je weet dat dat een ernstige zaak is. Je weet dat jullie daarvoor gestraft kunnen worden.'

Zijn tong komt naar buiten om zijn lippen te bevochtigen. Zijn gezicht is grauw en uitgeput.

'Vader, zie je deze heer? Deze heer komt ons bezoeken vanuit de hoofdstad. Hij bezoekt alle forten langs de grens. Het is zijn taak om achter de waarheid te komen. Dat is alles wat hij doet. Achter de waarheid komen. Als je niet tegen mij wilt spreken, zul je tegen hem moeten spreken. Begrijp je dat?'

‘Excellentie,’ zegt hij. Zijn stem is schor; hij schraapt zijn keel. ‘Excellentie, wij weten niks van diefstal af. De soldaten hebben ons aangehouden en vastgebonden. Zomaar. We waren op weg hierheen om naar de dokter te gaan. Dit is de zoon van mijn zuster. Hij heeft een zweer die niet wil genezen. Wij zijn geen dieven. Laat de excellenties je zweer eens zien.’

Behendig, met behulp van hand en tanden, begint de jongen de lappen af te wikkelen waarmee zijn onderarm verbonden is. Het laatste deel van de windsels, bedekt met bloed en smurrie, kleeft aan zijn vlees, maar hij tilt het een eindje op om me de rode, ontstoken rand van de zweer te laten zien.

‘Ziet u wel,’ zegt de oude man, ‘niets kan het genezen. Ik was op weg om hem naar de dokter te brengen toen de soldaten ons aanhielden. Dat is alles.’

Ik loop met mijn bezoeker terug over het plein. Drie vrouwen, die met wasmanden op hun hoofd terugkeren van de irrigatiedam, passeren ons. Ze kijken ons nieuwsgierig aan, met stramme hals. De zon beukt op ons neer.

‘Dit zijn onze eerste gevangenen sinds lange tijd,’ zeg ik. ‘Toeval: normaliter zouden we u geen enkele barbaar kunnen laten zien. Dit zogenaamde banditisme heeft niet veel om het lijf. Ze stelen een paar schapen of halen een lastdier uit een karavaan. Soms beroven wij ze op onze beurt. Het zijn voornamelijk arme nomaden, die met hun kleine kuddes langs de rivier trekken. Het wordt een manier van leven. De oude man zei dat ze op weg waren naar de dokter. Misschien is dat waar. Niemand neemt een oude man en een zieke jongen mee op rooftocht.’

Ik begin te beseffen dat ik voor hen aan het pleiten ben.

‘Natuurlijk, zeker kun je nooit zijn. Maar ook al liegen ze, wat voor nut kunnen ze voor u hebben, zulke eenvoudige lieden?’

Ik probeer mijn ergernis over zijn cryptische stilzwijgen, over het goedkope, theatrale mysterie van donkere schilden die gezonde ogen verbergen, te onderdrukken. Hij houdt tijdens het lopen zijn handen ineengevouwen voor zich, als een vrouw.

‘Niettemin,’ zegt hij, ‘moet ik ze ondervragen. Vanavond, als dat schikt. Ik zal mijn assistent meenemen. Ook zal ik iemand nodig hebben die me helpt met de taal. De bewaker misschien. Spreekt hij het dialect?’

‘We kunnen ons allemaal verstaanbaar maken. Zou u niet liever mij erbij hebben?’

‘U zou zich maar vervelen. We gaan volgens vaste procedures te werk.’

Van het gegil dat mensen achteraf beweren uit de graanschuur te hebben horen komen, hoor ik niets. Terwijl ik me die avond aan mijn beslommeringen wijd, ben ik me elk moment bewust van wat er zou kunnen gebeuren, en mijn oor is zelfs afgestemd op de toonhoogte van menselijke pijn. Maar de graanschuur is een solide gebouw met dikke deuren en kleine raampjes; hij staat voorbij het abattoir en de molen in het zuidelijk deel van de stad. Bovendien is de voormalige buitenpost die later een fort aan de grens werd, uitgegroeid tot een agrarische nederzetting, een stadje van drieduizend zielen waarin het rumoer des levens, het lawaai dat al deze zielen op een warme zomeravond maken, niet verstomt omdat ergens iemand schreeuwt. (Op een gegeven moment begin ik mijn eigen zaak te bepleiten.)

Wanneer ik kolonel Joll weer zie, als hij een ogenblik de tijd heeft, breng ik het gesprek op martelen. ‘Stel dat

uw gevangene de waarheid spreekt,' zeg ik, 'maar merkt dat hij niet geloofd wordt. Is dat niet vreselijk? Stel u eens voor: bereid zijn om toe te geven, toegeven, niets meer toe te geven hebben, ineenstorten, maar toch geprest worden om nog meer toe te geven! En wat een verantwoordelijkheid voor de ondervrager! Hoe kunt u ooit weten of iemand u naar waarheid heeft geantwoord?'

'Er is een bepaalde toon,' zegt Joll. 'De stem van iemand die de waarheid spreekt krijgt een bepaalde toon. Door oefening en ervaring leren we die toon te herkennen.'

'De toon van de waarheid! Kunt u die toon ook in de gesprekken van alledag beluisteren? Kunt u horen of ik de waarheid spreek?'

Dit is het vertrouwelijkste moment dat we tot dusver gehad hebben, en hij doet het af met een licht wuiven van zijn hand. 'Nee, u begrijpt me verkeerd. Ik heb het nu alleen over een speciale situatie, ik heb het over een situatie waarin ik de waarheid probeer te peilen, waarin ik pressie moet uitoefenen om de waarheid te vinden. Eerst krijg ik leugens te horen, ziet u – zo gaat het altijd – eerst leugens, dan pressie, dan meer leugens, dan meer pressie, dan de ineenstorting, dan meer pressie, dan de waarheid. Op die manier kom je achter de waarheid.'

Pijn is waarheid; al het andere is aan twijfel onderhevig. Dat steek ik op van mijn gesprek met kolonel Joll, die ik in mijn fantasie met spits toelopende vinger-nagels, lila zakdoeken en slanke voeten in soepele schoenen voortdurend zie lopen in de hoofdstad waar-naar hij met duidelijk ongeduld terugverlangt, en ik zie hem in de gangen van de schouwburg tussen de bedrijven door tegen zijn vrienden smiespelen.

(Maar aan de andere kant, wie ben ik om afstand van

hem te nemen? Ik drink met hem, ik eet met hem, ik toon hem de bezienswaardigheden, ik verleen hem alle bijstand waarom in zijn lastbrief wordt verzocht, en zelfs meer. Het Rijk eist niet dat zijn dienaren elkaar liefhebben, louter dat ze hun plicht doen.)

Het rapport dat hij aan mij uitbrengt in mijn hoedanigheid van magistraat, is kort.

‘In de loop van het verhoor traden in de verklaringen van de gevangene duidelijk tegenstrijdigheden aan het licht. Na met deze tegenstrijdigheden te zijn geconfronteerd ontstak de gevangene in razernij en viel de officier die het verhoor afnam aan. Een handgemeen volgde, waarbij de gevangene hard tegen de muur viel. Pogingen om hem weer bij te brengen hadden geen succes.’

Omwille van de volledigheid, zoals de letter van de wet vereist, ontbied ik de bewaker en vraag hem een verklaring af te leggen. Hij vertelt, en ik noteer zijn woorden: ‘De gevangene werd onhandelbaar en viel de bezoekende officier aan. Ik werd te hulp geroepen om hem in toom te houden. Tegen de tijd dat ik binnenkwam, was het gevecht al afgelopen. De gevangene was buiten bewustzijn en bloedde uit zijn neus.’ Ik wijs hem waar hij zijn kruisje moet zetten. Hij neemt de pen eerbiedig van me aan.

‘Heeft de officier je verteld wat je tegen mij moest zeggen?’ vraag ik hem zachtjes.

‘Ja, heer,’ antwoordt hij.

‘Waren de handen van de gevangene gebonden?’

‘Ja, heer. Ik bedoel, nee, heer.’

Ik stuur hem weg en vul de begrafenis machtiging in.

Maar voordat ik naar bed ga, pak ik een lantaarn, steek het plein over en loop via de boogvormige achterstraatjes naar de graanschuur. Bij de deur van de hut is

een nieuwe bewaker geposteerd, weer een boerenjongen die in zijn deken ligt te slapen. Een krekkel staakt bij mijn nadering zijn gezang. Het terugschuiven van de grendel maakt de bewaker niet wakker. Ik ga de hut binnen en houd de lantaarn omhoog, en ik besef dat ik mij daarmee wederrechtelijk begeef op wat gewijde of ongewijde grond is geworden, zo daartussen al enig verschil bestaat, het domein van de staatsgeheimen.

De jongen ligt op een bed van stro in een hoek, levend, ongedeerd. Het lijkt of hij slaapt, maar zijn gespannen houding verradt hem. Zijn handen zijn voor zijn lichaam vastgebonden. In de andere hoek ligt een langwerpige witte bundel.

Ik wek de bewaker. 'Wie heeft je gezegd het lijk daar te laten liggen? Wie heeft het ingenaaid?'

Hij hoort de woede in mijn stem. 'De man die met de andere excellentie meekwam, heer. Hij was hier toen ik de wacht kwam betrekken. Hij zei tegen de jongen, ik hoorde het zelf: "Ga maar bij je grootvader slapen, houd hem maar warm." Hij deed alsof hij de jongen ook in het doodskleed ging innaaien, in hetzelfde doodskleed, maar dat gebeurde niet.'

Terwijl de jongen zich nog altijd krampachtig slapende houdt, met dichtgeknepen ogen, dragen we het lijk naar buiten. Op de binnenplaats zoek ik, terwijl de bewaker de lantaarn vasthoudt, met de punt van mijn mes het stiksel, scheur het doodskleed open en sla het terug bij het hoofd van de oude man.

Op de grijze baard zitten bloedkorsten. De lippen zijn kapotgeslagen en opgetrokken, de tanden zijn gebroken. Eén oog is weggedraaid, de kas van het andere is een bloederig gat. 'Maak dicht,' zeg ik. De bewaker frommelt de opening in het kleed dicht. Het valt weer open. 'Ze zeggen dat hij met zijn hoofd tegen de muur